

УДК 336.71
УБК 65.262

Пилипів М.І.

ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України,
кафедра обліку і аудиту,
73000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 44а,
тел.: 596003,
e-mail: mariya.pylypiv@gmail.com.

Анотація. У статті представлені фактори дестабілізації банківської системи України, які були виокремлені впродовж 2004–2010 років. Визначена сутність основних інструментів, що забезпечують стабільне функціонування банківської системи в нашій країні, і виявлені взаємозв'язки між ними.

Ключові слова: банківська система, стабільне функціонування, капітал, відсоткова ставка, формування резервів, банківські ризики, кредити.

Annotation. This article presents factors for destabilization of banking system of Ukraine, which were implemented during 2004–2010. It examines the essence of these factors, which provide stable functioning for the banking system in the country and also shows the interrelationships between them.

Key words: banking system, stable functioning, capital, percent, formation of reserves, bank risks, credits.

Вступ. Банківська система є одним із важливих секторів економіки. Саме фінансова стабільність банківських установ забезпечує успішне функціонування їх на ринку за умови взаємозв'язку між ними та координації їхніх дій. Тому питання визначення інструментів забезпечення стабільного функціонування банківської системи нині набуває першочергового значення і є однією з найактуальніших проблем.

У науковій літературі дослідженням проблем ефективного функціонування банківської системи приділяється велика увага в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних науковців: Л.Г. Батракова, Ф.Ф. Бутинця, О.В. Васюренко, А.М. Герасимовича, О.В. Дзюблюка, А.М. Мороза, Г.М. Панової, Л.О. Примостки, М.І. Саблука, Р.І. Тиркало та інших. Автори розглядають коло питань, присвячених висвітленню підходів щодо розкриття сутності банківської системи та її ролі в економіці. Проте необхідним є розкриття основних інструментів, які забезпечують фінансову стабільність банківської системи, з урахуванням їх взаємозв'язків.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття сутності основних інструментів, за допомогою яких забезпечується фінансова стабільність банківської системи в нашій країні, і виявлення взаємозв'язків між ними.

Результати. Необхідно зазначити, що дестабілізація банківської системи України була зумовлена такими факторами:

1. Використанням долара як міжнародної резервної валюти. Таку ситуацію зумовило те, що світова енергетична криза в 1973 році призвела до зростання ціни на сиру нафту, закупка якої здійснювалася США за умови проведення всіх розрахунків через американські банки.

2. Виникненням кризи платежів, яка була зумовлена тим, що США почали надавати кредити навіть тим країнам, які були не платоспроможними позичальниками.

Це призвело до появи так званих віртуальних грошей, оскільки джерелом їх надходження було не виробництво, а кредит.

3. Збільшенням обсягів інвестицій, темпи зростання яких були втричі більші від темпів зростання валового внутрішнього продукту. При цьому в структурі прямих іноземних інвестицій переважали інвестиції, спрямовані переважно у фінансову діяльність (майже 30%), операції з нерухомим майном (20%) та оптову торгівлю (7%) [1, с.4], а також для придбання і капіталізації банків. Частка банків з іноземним капіталом зросла в Україні до 40% [2, с.18].

4. Зростанням платоспроможного попиту в Україні, який можна було задовольнити шляхом збільшення або цін, або імпорту споживчих товарів. Це відбулося тому, що економічна політика спрямована не на фінансування реального сектора економіки, а на перерозподіл бюджетних коштів у соціальну сферу (підвищення мінімальної заробітної плати, фінансування соціальних програм).

5. Збільшенням імпорту, у зв'язку з підвищеним рівнем попиту й відсутністю достатньої пропозиції товарів на вітчизняних товарних ринках, що призвело до зростання дисбалансу між ними.

6. Недосконалістю і неврегульованістю нормативно-правових документів щодо захисту прав приватної власності, що не сприяло надходженню інвестицій у матеріальне виробництво, тому вони йшли в банківський сектор.

7. Високою доларизацією ринків нерухомості й автомобільного ринку, а також кредитуванням в іноземній валюті, що становить майже 50% загальної грошової маси, яка перебуває в обігу, що може призвести до втрати суверенітету України [1, с.7].

8. Швидкою девальвацією національної валюти та невизначеністю курсової політики в Україні наприкінці 2008 року. Це призвело до різкого збільшення реальної вартості кредитів у гривневому еквіваленті при значних обсягах кредитування в іноземних валютах, що вплинуло на погіршення якості банківських активів через нездатність позичальників виконувати свої зобов'язання [2, с.18].

Ми згодні з думкою дослідників [3, с.18], що, виходячи з розглянутих вище як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, які були виокремлені впродовж 2004 – 2010 років в умовах неузгодженості дій різних гілок влади, нестабільності політичної ситуації, відсутності структурних реформ, проведення непродуманої бюджетної політики та неефективної соціальної політики, обмеження експортних джерел надходження валюти в Україну, банківську систему можна розглядати як процес, який перебуває в постійному розвитку, навіть якщо він є перерваний тимчасовим спадом і регресом.

Що ж стосується розуміння фінансової стабільності банківської системи, то, на наш погляд, вона досягається в основному за допомогою таких інструментів, як нарощення капіталу, визначення процентної ставки й формування резервів.

Розглянемо перший з наведених інструментів – нарощення капіталу. Формування капіталу банківської установи передбачає виділення таких двох його складових: власного та залученого.

Зрозуміло, що формування власного капіталу банківських установ відіграє важливу роль як на стадії створення, так і в процесі функціонування. На стадії створення він складається із статутного капіталу, і джерелами його можуть виступати, зокрема, акціонерний капітал, внески приватних осіб для комерційних банків і кошти держави для Національного банку України.

Необхідно зазначити, що державою здійснюється законодавче регулювання мінімального розміру статутного капіталу банківських установ і регулювання специфіки їх діяльності. Це пояснюється тим, що на стадії створення величина власного капіталу банків визначається потребами забезпечення організаційних витрат для здійснення банківської діяльності, а також забезпечення його платоспроможності за депозитними вкладками.

Для визначення напрямів подальшої капіталізації банківської сфери важливим є аналіз основних показників діяльності банків України [4]. Результати аналізу свідчать про те, що власний капітал банків збільшився в порівнянні з 2005 роком у 7,3 раза й складає станом на 01.01. 2011 року 134 405 млн грн. Таке збільшення відбулося в основному за рахунок збільшення за аналогічний період статутного капіталу у 12,1 раза.

Незважаючи на те, що протягом 2001–2005 років мають місце позитивні тенденції, пов'язані із збільшенням капіталу, і надалі необхідне ще значне нарощення його, оскільки залишається дуже низьким показник відношення власного капіталу до ВВП, зокрема, у 2009 році він становив 14,7 відсотка.

Другим важливим інструментом забезпечення фінансової стабільності банківської системи можна вважати процентну ставку, зміна якої відразу ж впливає на зміну попиту як на кредити, так і на депозити.

Так, збільшення процентних ставок у випадку, коли банк піддається більшому ризику, веде, з одного боку, до того, що одержані позики стають дорожчими для банку, а окремі з них узагалі стають відсутніми у зв'язку з небажанням кредиторів надавати ліквідні засоби, а, з іншого боку, ті клієнти, які взяли кредити, можуть припинити одержання нових їх видів і прискорити використання коштів за вже відкритими кредитними лініями.

Отже, можна стверджувати, що збільшення процентних ставок впливає як на зменшення вартості активів, які банк хоче продати для одержання ліквідних засобів, так і на зменшення вартості позик.

Той факт, що банки постійно знаходяться у двох протилежних ситуаціях – кредитора (щодо виданих кредитів) і позичальника (щодо одержаних депозитів), зумовлює потребу в управлінні зовнішніми та внутрішніми банківськими ризиками, які характерні для всіх сфер банківської діяльності, оскільки пов'язані з проведенням як активних, так і пасивних операцій банку, що сприятиме правильному визначенню ставки відсотка та є важливою умовою успішної діяльності банку [5, с.243; 6, с.272].

Вирішення завдання банківської стратегії стосовно ефективного управління ризиками полягає у вивченні їх видів і причин виникнення з метою визначення мінімального допустимого рівня їх існування.

Найкращі можливості щодо вичерпної характеристики ризиків і використання заходів мінімізації дає побудова їх класифікації. На нашу думку, найбільш повною є запропонована професором О.В. Дзюблюком класифікація банківських ризиків за ознаками, які наведені в табл. 1 [7, с.292].

Формування обов'язкових резервів є також одним із дуже важливих інструментів забезпечення фінансової стабільності банківської системи, оскільки зміна норми обов'язкового резерву центральним банком впливає на зміну пасивів банківських установ. Так, при зменшенні норми обов'язкових резервів комерційні банки мають можливість збільшити додаткове кредитування, інакше така можливість є відсутньою.

Отже, установлення банківських резервів дає можливість зменшити ризики, які виникають у банківській системі, мінімізувати втрати в разі ненадійних позик, забезпечуючи, таким чином, її фінансову стабільність.

З точки зору менеджменту банку проблема створення обов'язкових резервів вирішується шляхом акумуляції на спеціальних бухгалтерських рахунках адекватних коштів банку для відшкодування можливого дефіциту платіжних ресурсів, а також відшкодування ризиків активних операцій, які пов'язані із здійсненням кредитної та інвестиційної діяльності.

Класифікація банківських ризиків

Ознаки класифікації	Види банківських ризиків
За видами (за сферою виникнення)	<ul style="list-style-type: none"> • основні (кредитний, процентний, валютний, ліквідності) • похідні (операційний, ризиковий, політичний, банківських зловживань, андеррайтингу)
За факторами впливу	<ul style="list-style-type: none"> • зовнішні (непередбачуваність економічних процесів, економічно неоптимальна повнота інформації) • внутрішні (приховування частини інформації, недосконалість системи управління)
За причинами виникнення	<ul style="list-style-type: none"> • об'єктивні • суб'єктивні
За можливістю контролю	<ul style="list-style-type: none"> • контрольовані • неконтрольовані
За періодами часу	<ul style="list-style-type: none"> • минулі • поточні • перспективні
За масштабами (величиною втрат)	<ul style="list-style-type: none"> • незначні • великі • відчутні • критичні
За методами подолання	<ul style="list-style-type: none"> • індивідуальні • сумісні
За інструментами впливу	<ul style="list-style-type: none"> • внутрішньобанківські інструменти впливу • зовнішні інструменти впливу (уряд, центральний банк) • похідні інструменти впливу
За характером зв'язку з іншими ризиками	<ul style="list-style-type: none"> • безпосередня залежність • слабкий зв'язок • відсутній зв'язок
За типами аналізу	<ul style="list-style-type: none"> • кількісний • якісний
За методами мінімізації	<ul style="list-style-type: none"> • уникнення • пониження рівня • передача (поділ) між суб'єктами

*Джерело: [7, с.292].

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що забезпечення стабільності банківської системи можливе за умови, коли діяльність банківських установ буде розглядатися не кожна окремо, а як єдина система, й обов'язково у тісному зв'язку з виробничою та іншими сферами діяльності суспільства.

Наведені вище міркування дають підстави стверджувати, що існуванню тісного взаємозв'язку та взаємному впливу між інструментами, які забезпечують фінансову стабільність банківської системи й, зрештою, швидкий розвиток вітчизняної економіки, будуть сприяти:

1. Збільшення капіталізації банківської системи України за рахунок поглинання стійкими банкам проблемних для зміцнення своїх позицій на ринку, зростання їх прибутку, запровадження інформаційних технологій, приплив іноземного капіталу, який має бути спрямований на кредитування не фізичних осіб, а підприємств. Це також приведе до зменшення доларизації в Україні на ринках нерухомості та автомобільному.

2. Проведення політики поступового зниження процентних ставок за кредитами, що приведе до збільшення попиту клієнтів на позикові ресурси.

3. Застосування обов'язкових резервів, виходячи з установлених Національним банком мінімальних норм, забезпечення нормального функціонування банківської системи, оскільки дає можливість зменшити банківські ризики, страхуючи ненадійні позики.

1. Відновлення фінансової стійкості банківської системи України: антикризові заходи [Текст] // Вісник НБУ. – 2009. – № 5. – С. 3–12.
2. Геєць В. “Каталізатором фінансової кризи в Україні була світова криза, але значна частина передумов має внутрішнє походження” [Текст] / В. Геєць // Вісник НБУ. – 2009. – № 2. – С. 16–18.
3. Скрипник А. Основні аспекти і параметри оцінки ймовірності дефолту України в умовах фінансової кризи [Текст] / А. Скрипник, С. Марченко // Вісник НБУ. – 2009. – № 3. – С. 10–19.
4. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/bank_supervision/dynamics.htm. – Назва з екрану.
5. Череп А. В. Управління кредитними ризиками банків [Текст] / А. В. Череп // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : наук. зб. / [за ред. І. Г. Ткачук]. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2010. – Вип. 6. – Т. I. – С. 242–246.
6. Бойківська Л. І. Механізм управління банківськими ризиками [Текст] / Л. І. Бойківська // Інноваційна економіка. – 2007. – № 3. – С. 270–272.
7. Дзюблюк О. В. Грошово-кредитна система України в умовах ринкових перетворень в економіці : [монографія] [Текст] / О. В. Дзюблюк. – Тернопіль : Карт-Бланш, 2007. – 308 с.

Рецензенти:

Баланюк І.Ф. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника;

Пилипів Н.І. – доктор економічних наук, професор кафедри обліку і аудиту Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника.